

การผลิตและรายได้ของเกษตรกรรายย่อย

การศึกษาในบทนี้มุ่งที่จะศึกษาถึงระบบการปลูกพืชของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวสาลีรายย่อย ตลอดจนต้นทุนและผลตอบแทนจากการปลูกพืชแข่งขันเปรียบเทียบกับ การปลูกข้าวสาลี เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสามารถในการแข่งขันในเชิงเศรษฐกิจของข้าวสาลี นอกจากนี้แล้วยังได้ศึกษาถึงผลตอบแทนจากการทำงานนอกฟาร์มในช่วงเวลาเดียวกับการผลิตข้าวสาลีคือ ช่วงเดือนตุลาคม ถึง เดือน มีนาคม เพื่อหาประเด็นสำคัญที่มีผลต่อการปลูกข้าวสาลีของเกษตรกร

ระบบพืช

ผู้ปลูกข้าวสาลีในปีเพาะปลูก 2529/30 ในที่ลุ่มเกษตรกรกลุ่มนี้จะปลูกข้าวนาปีในฤดูฝนตามด้วยพืชชนิดใดชนิดหนึ่งหรือสองชนิด ได้แก่ กระเทียม พริก ถั่วเหลือง หอมหัวใหญ่ สำหรับที่ดอนนั้น เกษตรกรปลูก 2 ฤดูเช่นเดียวกัน ในฤดูฝนพืชที่ปลูกได้แก่ ข้าวไร่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ข้าวฟ่างไม้กวาด ถั่วลิสง และกระหล่ำปลี และพืชที่สองได้แก่ ข้าวสาลี ถั่วแปะยี่ ถั่วลิสง ถั่วแดงน้อย และข้าวฟ่างไม้กวาด สำหรับข้าวสาลีนั้นเกษตรกรปลูกตามหลังข้าวไร่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ข้าวฟ่างไม้กวาด และถั่วลิสง (ภาพที่ 6.1) ส่วนพื้นที่สวนผลไม้นั้นส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่เดียวกับพื้นที่อยู่อาศัย

ผู้เลิกปลูก ในที่ลุ่มเกษตรกรกลุ่มนี้จะปลูกข้าวนาปีในฤดูฝน ตามด้วยถั่วเหลืองเป็นพืชที่สอง เนื่องจากกลุ่มนี้มีพื้นที่ลุ่มที่ทำการเกษตรในฤดูแล้งได้ เฉลี่ย 0.50 ไร่/ครัวเรือน ดังนั้นระบบพืชในที่ลุ่มจึงไม่หลากหลายเหมือนกลุ่มแรก ซึ่งมีพื้นที่ลุ่มที่ทำการเกษตรในฤดูแล้งได้มากกว่า สำหรับที่ดอนนั้นเกษตรกรปลูกถั่วลิสง ฝ้าย ชิง ข้าวไร่ และข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เป็นพืชแรกในฤดูฝน และปลูกพืชที่สองตามในพื้นที่ปลูกถั่วลิสง คือ ข้าวฟ่างไม้กวาด ถั่วดำ ถั่วเขียว ถั่วแดงน้อย

และถั่วลิสง (ภาพที่ 6.2) พื้นที่สวนผลไม้มักจะเป็นพื้นที่เดียวกับพื้นที่อยู่อาศัย

ผู้ไม่ปลูกข้าวสาลี ในที่ลุ่มเกษตรกรกลุ่มนี้จะปลูกข้าวนาปีในฤดูฝน ตามด้วย กระเทียม พริก ถั่วเหลือง หรือหอมหัวใหญ่ ส่วนในฤดูร้อนเกษตรกรจะปลูก ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วลิสง ข้าวฟ่างไม้กวาด ข้าวไร่ ฝ้าย กระหล่ำปลี และหอมแดง สำหรับพืชที่สองได้แก่ ถั่วลิสง ถั่วแปะยี่ ถั่วแดงน้อย ถั่วลิสง และข้าวฟ่างไม้กวาด (ภาพที่ 6.3) ส่วนพื้นที่สวนผลไม้มักจะเป็นพื้นที่เดียวกับพื้นที่อยู่อาศัยเช่นเดียวกับกลุ่มอื่น ๆ

ผู้ปลูกข้าวสาลีต่อเนื่องในปี 2532/33 พบว่าเกษตรกรจะปลูกข้าวนาปีในฤดูฝน และตามด้วยกระเทียมเป็นพืชที่สองในที่ลุ่ม ส่วนที่ดอนนั้นในฤดูฝนเกษตรกรจะปลูก ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วลิสง ข้าวไร่ และหอมแดง พืชที่สองได้แก่ ถั่วแดงน้อย ข้าวสาลี ถั่วเขียว ถั่วแปะยี่ สำหรับข้าวสาลีนั้น เกษตรกรปลูกตามหลังข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ข้าวไร่ ถั่วลิสง และหอมแดง (ภาพที่ 6.4) ส่วนที่สวนผลไม้นั้นพบว่าเกษตรกรจะปลูกลิ้นจี่ในที่ดอน และปลูกข้าวสาลีเป็นพืชแซมในช่วงฤดูแล้ง

ผู้เลิกปลูก ในที่ลุ่มเกษตรกรจะปลูกข้าวนาปีในฤดูฝน และตามด้วยยาสูบ ถั่วเหลือง กระเทียม สำหรับที่ดอน เกษตรกรจะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วลิสง และข้าวไร่ ในฤดูฝน ตามด้วย ถั่วแดงน้อย ถั่วเขียว และถั่วดำ (ภาพที่ 6.5) ส่วนพื้นที่สวนผลไม้มักจะเป็นพื้นที่เดียวกับพื้นที่อยู่อาศัย ที่สำคัญคือ พื้นที่มีขนาดเล็กเกินไปเป็นเพียงการปลูกสวนหลังบ้าน ดังนั้นจึงไม่มีการปลูกพืชอื่นในที่ดินส่วนนี้

จากการศึกษาระบบพืชของเกษตรกรพบว่าในช่วงเวลาของการปลูกพืชที่สองตามหลังพืชแรกที่ปลูกในฤดูฝนนั้น ถ้าเกษตรกรไม่เลือกปลูกข้าวสาลีแล้ว เกษตรกรสามารถที่จะเลือกปลูกพืชอื่น ๆ ได้ เช่น ยาสูบ ถั่วเหลือง กระเทียม พริก หอมหัวใหญ่ ถั่วแดงน้อย ถั่วเขียว ถั่วดำ ถั่วแปะยี่ ถั่วลิสง ข้าวฟ่างไม้กวาด ฝ้าย ซึ่งพืชต่าง ๆ เหล่านี้ อาจถือว่าเป็นพืชแข่งขันกับข้าวสาลีที่เกษตรกรสามารถเลือกปลูกได้ภายใต้ข้อจำกัดทางทรัพยากรของเกษตรกร

พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย
<u>ที่ ลุ่ม</u>											
ข้าวนาปี						พริก					
ข้าวนาปี						กระเทียม					
ข้าวนาปี						ถั่วเหลือง					
ข้าวนาปี						หอมหัวใหญ่					
<u>ที่ ดอน</u>											
ข้าวไร่						ข้าวสาลี					
ข้าวไร่						ถั่วเปะยี					
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์						ถั่วลิสง					
ถั่วลิสง						ข้าวสาลี					
ข้าวฟ่างไม่กวาด						ข้าวสาลี					
ถั่วลิสง						ถั่วเปะยี					
กระท่อปถี						ข้าวสาลี					
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์						ถั่วแดงน้อย					
ข้าวฟ่างไม่กวาด						ข้าวฟ่างไม่กวาด					

ภาพที่ 6.1 ระบบพืชของกลุ่มผู้ปลูกข้าวสาลี ปีเพาะปลูก 2529/30 อ.ฝาง จ.เชียงใหม่

ที่มา : จากการสัมภาษณ์

พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย
<u>ที่ ลุ่ม</u>											
ข้าวนาปี						ข้าวเหนือง					
<u>ที่ ดอน</u>											
ข้าวลิสง				ข้าวฟ่างไม่กวาด							
ข้าวลิสง				ข้าวดำ							
ข้าวลิสง				ข้าวเขี้ยว							
ข้าวลิสง				ข้าวแดงน้อย							
ข้าวลิสง				ข้าวลิสง							
ฝ้าย											
ชิง											
ข้าวไร่											
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์											

ภาพที่ 6.2 ระบบพืชของกลุ่มผู้เลิกปลูกข้าวสาลี ปีเพาะปลูก 2529/30
อ.ฝาง จ.เชียงใหม่

ที่มา : จากการสัมภาษณ์

พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย
<u>ที่ ลุ่ม</u>											
ข้าวนาปี						กระเทียม					
ข้าวนาปี						พริก					
ข้าวนาปี						ถั่วเหลือง					
ข้าวนาปี						หอมหัวใหญ่					
<u>ที่ดอน</u>											
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์				ถั่วลิสง							
ถั่วลิสง				ถั่วแปะยี่							
ถั่วลิสง				ถั่วแดงน้อย							
ถั่วลิสง				ถั่วลิสง							
ข้าวฟ่างไม่กวาด				ข้าวฟ่างไม่กวาด							
ข้าวไร่											
						ฝ้าย					
กระทล้าปสี											
หอมแดง											

ภาพที่ 6.3 ระบบพืชของกลุ่มผู้ไม่ปลูกข้าวสาลี ปีเพาะปลูก 2529/30 อ.ฝาง จ.เชียงใหม่

ที่มา : จากการสัมภาษณ์

พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย
ที่ลุ่ม											
ข้าวนาปี						กระเทียม					
ที่ดอน											
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์				ถั่วแดงน้อย							
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์				ข้าวสาลี							
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์				ถั่วเขียว							
ถั่วลิสง				ถั่วแปะยี							
ข้าวไร่				ข้าวสาลี							
หอมแดง				ถั่วแปะยี							
ถั่วลิสง				ข้าวสาลี							
หอมแดง				ข้าวสาลี							
ที่ลวนผลไม้											
						ลินสี					
						ข้าวสาลี					

ภาพที่ 6.4 ระบบพืชของกลุ่มผู้ปลูกข้าวลาลีต่อเนื่อง ปีเพาะปลูก 2532/33
อ.ฝาง จ.เชียงใหม่

ที่มา : จากการสัมภาษณ์

พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย
ที่ลุ่ม											
ข้าวนาปี						กระเทียม					
ข้าวนาปี						ยาสูบ					
ข้าวนาปี						ถั่วเหลือง					
ที่ดอน											
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์						ถั่วแดงน้อย					
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์						ถั่วเขียว					
ถั่วลิสง						ถั่วดำ					
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์											
ข้าวไร่											

ภาพที่ 6.5 ระบบพืชของกลุ่มผู้เลิกปลูกข้าวลาลี ปีเพาะปลูก 2532/33 อ.ฝาง จ. เชียงใหม่

ที่มา : จากการสัมภาษณ์

ต้นทุนและผลตอบแทนจากการปลูกพืชแข่งขัน

เปรียบเทียบกับ การปลูกข้าวสาลี

จากการศึกษาระบบพืชของเกษตรกร พบว่าเกษตรกรสามารถที่จะเลือกปลูกพืชอื่น ๆ ที่เป็นพืชแข่งขันกับข้าวสาลี ได้หลายชนิดภายใต้ข้อจำกัดทางทรัพยากร เพื่อศึกษาถึงการแข่งขันในเชิงเศรษฐกิจในส่วนนี้จึงมุ่งที่จะศึกษาต้นทุน และผลตอบแทนจากการปลูกพืชแข่งขันเปรียบเทียบกับ การปลูกข้าวสาลี

ต้นทุนการผลิต ปีเพาะปลูก 2529/30

ในปีเพาะปลูก 2529/30 พืชแข่งขันกับข้าวสาลี ได้แก่ ถั่วเหลือง กระจ่างม พริก หอมหัวใหญ่ (ในทีนา) และฝ้าย ข้าวฟ่างไม้กวาด ถั่วแปะยี ถั่วเขียว ถั่วแดงน้อย ถั่วลิสง และถั่วดำ (ในทีดอน) เมื่อศึกษาต้นทุนในการผลิตพบว่าพืชที่ปลูกในพื้นที่นา เช่น ถั่วเหลือง กระจ่างม พริก และหอมหัวใหญ่ ส่วนใหญ่เป็นพืชที่ต้องการการการลงทุนการผลิตต่อไร่สูงกว่าข้าวสาลี มีสัดส่วนของการลงทุนเงินสดสูงกว่าข้าวสาลี และใช้จำนวนวันในการผลิตมากกว่าข้าวสาลี (ตารางที่ 6.1) ดังนั้นเกษตรกรที่จะปลูกพืชเหล่านี้นอกจากจะคำนึงถึงข้อจำกัดของพื้นที่ในทางกายภาพแล้ว ยังต้องคำนึงถึงเงินทุนและแรงงานในการผลิตด้วย ส่วนในพื้นที่ดอนพืชแข่งขัน เช่น ฝ้าย ถั่วลิสง ต้องการการลงทุน และจำนวนวันทำงาน สูงกว่าข้าวสาลี ส่วนพืชอื่น ๆ เช่น ข้าวฟ่างไม้กวาด ถั่วแปะยี ถั่วเขียว ถั่วแดงน้อย และถั่วดำ ต้องการต้นทุนในการผลิตต่ำกว่าข้าวสาลี ดังนั้นหากพิจารณาเฉพาะต้นทุนการผลิตแล้ว ในทีดอน ข้าวสาลีสามารถแข่งขันกับฝ้ายและถั่วลิสงได้

เมื่อพิจารณาสัดส่วนของเงินสดต่อทุนทั้งหมดแล้ว หากเกษตรกรมีข้อจำกัดในด้านเงินทุนที่เป็นเงินสด ข้าวสาลีจะสามารถแข่งขันกับฝ้าย ข้าวฟ่างไม้กวาด ถั่วแดงน้อยได้ และถ้าเกษตรกรมีข้อจำกัดในด้านแรงงานแล้วข้าวสาลีจะสามารถแข่งขันกับฝ้าย ถั่วแปะยี ถั่วลิสง และถั่วดำได้

ตารางที่ 6.1 ต้นทุนการผลิตพืชที่เป็นพืชแข่งขันกับข้าวสาลี ของเกษตรกร รายย่อย

อ. ฟาง จ. เชียงใหม่ ปีการผลิต 2529/30

หน่วย บาท : ไร่

ปัจจัยการผลิต	ต้นทุนการผลิตพืชที่เป็นพืชแข่งขันกับข้าวสาลี (ที่ค่อนข้าง)							
	ข้าวสาลี		ฝ้าย		ข้าวฟ่างไม้กวาด		ถั่วแปะซี	
	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด
1. ค่าแรงงาน	295.01	647	372.18	724.55	224.94	372.89	-	1,063.66
1.1 ค่าแรงงานในการปลูก	257.19	391.50	198.15	440.28	106.33	284.79	-	742
- เตรียมดิน	205.42	160	87.78	57.7	48.41	98.96	-	112
- ปลูก	38.13	94.50	8.24	61.98	28.96	56.72	-	70
- ใส่ปุ๋ย	-	32	28.39	69.46	-	39.8	-	-
- กำจัดศัตรูพืช	13.64	105	73.74	251.14	28.96	89.31	-	560
1.2 ค่าแรงงานเก็บเกี่ยว	37.82	255.50	174.03	284.27	118.61	88.10	-	321.66
- เก็บเกี่ยว	33.17	122.50	171.29	284.27	84.82	57.93	-	233
- นวด, ลี, ฝัด, ทน	4.65	133	2.74	-	33.79	30.17	-	88.66
2. ค่าวัสดุ	13.17	214.32	497.43	-	101.53	-	44.30	29.5
- เมล็ดพันธุ์	-	145.02	49.19	-	38.44	-	15.55	29.5
- ปุ๋ย	-	69.30	213.74	-	51.03	-	-	-
- ยาปราบศัตรูพืช	0.31	-	229.92	-	-	-	-	-
- น้ำมันเชื้อเพลิง	12.86	-	4.58	-	12.06	-	28.75	-
3. อื่น ๆ	2.65	-	2.6	-	0.43	-	16.14	-
- ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์	2.65	-	2.6	-	0.43	-	16.14	-
รวม	310.83	861.32	872.21	724.55	326.90	372.89	60.44	1,093.16
ต้นทุนการผลิตต่อไร่	1172.15 บาท		1596.76 บาท		699.79 บาท		1153.60	
สัดส่วนเงินสด: ทุนทั้งหมด	26.52%		54.62%		43.71 %		5.24%	
ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่	80 กก.		206 กก.		85 กก.		105 กก.	
ต้นทุนการผลิตต่อหน่วย	14.65 บาท/กก.		7.75 บาท/กก.		8.23 บาท/กก.		10.99 บาท/กก.	
จำนวนวันทำงาน (M/D)	18.49		20.70		10.65		30.39	
รายได้ต่อไร่	560 บาท		2,060 บาท		1275 บาท		420 บาท	

ที่มา : จากการสัมภาษณ์

ปัจจัยการผลิต	ต้นทุนการผลิตที่เป็นพืชแข่งขันกับข้าวสาลี (ปีค่อน)							
	ถั่วเขียว		ถั่วแดงน้อย		ถั่วลิสง		ถั่วดำ	
	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด
1. ค่าแรงงาน	104	479.50	145.71	329.96	102.85	1232.42	20	1099
1.1 ค่าแรงงานในการปลูก	74	234.5	145.71	130.04	102.85	739.94	20	385
- เตรียมดิน	46	42	100	52.09	85.71	249.94	20	140
- ปลูก	16	42	45.71	37.89	17.14	105	-	112
- ใส่ปุ๋ย	-	-	-	-	-	-	-	-
- กำจัดศัตรูพืช	12	150.50	-	40.06	-	385	-	133
1.2 ค่าแรงงานเก็บเกี่ยว	30	245	-	199.92	-	492.48	-	714
- เก็บเกี่ยว	30	105	-	140	-	187.49	-	399
- นวด, ลี, ฝัด, ขน	-	140	-	59.92	-	304.99	-	315
2. ค่าวัสดุ	41.34	-	223.67	-	44.27	140.57	42.81	-
- เมล็ดพันธุ์	30	-	85.71	-	34.28	140.57	30.60	-
- ปุ๋ย	-	-	-	-	-	-	-	-
- ยาปราบศัตรูพืช	2.5	-	125.71	-	5.71	-	-	-
- น้ำมันเชื้อเพลิง	8.84	-	12.25	-	4.28	-	12.21	-
3. อื่น ๆ	5.92	-	7.86	-	-	-	8.15	-
- ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์	5.92	-	7.86	-	-	-	8.15	-
รวม	151.26	479.50	377.24	329.96	147.12	1372.99	70.96	1,099
ต้นทุนการผลิตต่อไร่	630.76 บาท		707.20 บาท		1520.11 บาท		1169.96 บาท	
สัดส่วนเงินสด: ทุนทั้งหมด	23.98%		53.34%		9.68%		6.07%	
ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่	80 กก.		90 กก.		115 กก.		51 กก.	
ต้นทุนการผลิตต่อหน่วย	7.88 บาท/กก.		7.86 บาท/กก.		13.22 บาท/กก.		22.94 บาท/กก.	
จำนวนวันทำงาน (M/D)	13.70		9.43		35.21		31.4	
รายได้ต่อไร่	480 บาท		630 บาท		805 บาท		306 บาท	

ที่มา : จากการสัมภาษณ์

ปัจจัยการผลิต	ต้นทุนการผลิตพืชที่เป็นพืชแข่งกันกับข้าวสาลี (ก้นนา)							
	ถั่วเหลือง		กระเทียม		พริก		หอมหัวใหญ่	
	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด
1. ค่าแรงงาน	213.51	699.17	559.29	1044.01	363.82	1648.05	1350.04	1725.10
1.1 ค่าแรงงานในการปลูก	149.83	543.85	357.23	887.33	215.75	1233.45	1192.90	1539.88
- เตรียมดิน	80.59	156.71	138.53	359.63	159.61	274.61	478.57	374.99
- ปลูก	66.86	106.56	183.85	82.20	25.38	210.00	428.62	389.56
- ใส่ปุ๋ย	-	86.26	16.51	138.53	-	164.61	-	205.34
- กำจัดศัตรูพืช	2.38	194.32	18.34	306.97	30.76	584.23	285.71	569.99
1.2 ค่าแรงงานเก็บเกี่ยว	63.68	155.32	202.06	156.68	148.07	414.60	157.14	185.22
- เก็บเกี่ยว	63.68	137.91	113.76	113.02	148.07	395.76	128.57	79.99
- นวด, สี, ฝัด, ชน	-	17.41	88.3	43.66	-	18.84	28.57	105.23
2. ค่าวัสดุ	232.65	34.56	921.09	377.61	556.13	123.84	2251.26	-
- เมล็ดพันธุ์	136.92	34.56	242.20	377.61	30.00	123.84	593.14	-
- ปุ๋ย	26.26	-	264.77	-	192.3	-	694.85	-
- สารปราบศัตรูพืช	30.90	-	408.62	-	322.3	-	935.71	-
- น้ำมันเชื้อเพลิง	38.57	-	5.50	-	11.53	-	27.56	-
3. อื่น ๆ	4.57	-	33.25	-	134.09	-	7.28	-
- ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์	4.57	-	33.25	-	134.09	-	7.28	-
รวม	450.73	733.73	1513.63	1421.62	1054.04	1771.89	3608.58	1725.10
ต้นทุนการผลิตต่อไร่	1184.46 บาท		2935.25 บาท		2825.93 บาท		5333.68 บาท	
สัดส่วนเงินสด: ทุนทั้งหมด	38.05 %		51.57%		37.3%		67.66%	
ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่	140 กก.		458 กก.		730 กก.		2377 กก.	
ต้นทุนการผลิตต่อหน่วย	8.46 บาท/กก.		6.41 บาท/กก.		3.87 บาท/กก.		2.24 บาท/กก.	
จำนวนวันทำงาน (M/D)	19.98		29.83		47.09		49.29	
รายได้ต่อไร่	840 บาท		4351 บาท		8760 บาท		5943 บาท	

ที่มา : จากการสัมภาษณ์

ผลตอบแทนการผลิต ปี 2529/30

การศึกษาผลตอบแทนการผลิตพืชแข่งขันเปรียบเทียบกับการผลิตข้าวสาลี ในสภาพที่นา นั้น ได้ใช้ต้นทุนการผลิตข้าวสาลีในที่นาของเกษตรกรผู้ปลูกได้ผลผลิตสูงสุดในปี 2530/31 เป็นตัว เปรียบเทียบ ซึ่งพบว่าการผลิตข้าวสาลีให้ผลผลิตเฉลี่ย 313 กก./ไร่ ก็ยังไม่สามารถแข่งขันกับ กระเทียม พริก และหอมหัวใหญ่ ในด้านรายได้เฉลี่ยต่อไร่ (ไม่คิดต้นทุนค่าแรงงานตนเอง) และ อัตราตอบแทนแรงงาน แต่สามารถแข่งขันกับการผลิตถั่วเหลืองได้ (ตารางที่ 6.2)

ในสภาพที่ดอน รายได้จากการผลิตข้าวสาลีเมื่อไม่คิดค่าแรงงานตนเองเฉลี่ย 34.85 บาท/ไร่ ซึ่งต่ำกว่ารายได้จากการผลิตพืชอื่น และเมื่อพิจารณาอัตราตอบแทนแรงงานจากการผลิต ข้าวสาลีจะต่ำกว่าทุกพืช (ตารางที่ 6.3)

ต้นทุนการผลิต ปีเพาะปลูก 2532/33

ในปีเพาะปลูก 2532/33 พืชแข่งขันกับข้าวสาลีได้แก่ กระเทียม ยาสูบ และถั่วเหลือง (ในที่นา) และ ถั่วแดงน้อย ถั่วเขียว ถั่วแปะยี่ และถั่วดำ (ในที่ดอน) เมื่อศึกษาต้นทุนการผลิต พบว่า พืชที่ปลูกในที่นา ได้แก่ กระเทียมและยาสูบจะต้องการการลงทุนการผลิตสูงกว่าข้าวสาลี มี เพียงถั่วเหลืองเท่านั้นที่ต้องการการลงทุนการผลิตต่ำกว่าข้าวสาลี แต่เมื่อพิจารณาสัดส่วนเงินสด ต่อทุนทั้งหมด และจำนวนวันทำงานสูงกว่าการผลิตข้าวสาลี ยกเว้นยาสูบที่มีสัดส่วนการลงทุนเงิน สดต่ำกว่า (ตารางที่ 6.4) ส่วนในที่ดอนนั้นพบว่าถั่วแปะยี่ ถั่วเขียว และถั่วดำ ต้องการการลงทุน การผลิตต่ำกว่าข้าวสาลี มีเพียงถั่วแดงน้อยที่ต้องการการลงทุนการผลิต สูงกว่าข้าวสาลี เมื่อพิ จารณาสัดส่วนเงินสดต่อทุนทั้งหมด ถั่วแปะยี่ และถั่วดำต้องการให้เงินสดในการลงทุนน้อยกว่า แต่ เมื่อพิจารณาจำนวนวันทำงาน ข้าวสาลีจะต้องการจำนวนวันทำงานน้อยกว่าทุกพืช

ตารางที่ 6.2 ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตพืชแข่งขัน เปรียบเทียบกับการผลิตข้าวสาลีในกั้นนา
ปีเพาะปลูก 2529/30 อ. ฝาง จ. เชียงใหม่

ชนิดพืช	ต้นทุนเฉลี่ย (บาท/ไร่)	สัดส่วนเงินลงทุน เงินสด : ทุนทั้งหมด	รายได้เฉลี่ย* (บาท/ไร่)	อัตราผลตอบแทนแรงงาน (บาท/วัน)
ข้าวสาลี***	2238.00	41.91	723.00	32.86
ถั่วเหลือง	1184.46	38.05	354.71	17.75
กระเทียม	2935.25	51.57	2459.76	82.46
หอมหัวใหญ่	5333.68	67.66	2334.42	47.36

ที่มา : คำนวณจากตารางที่ 6.1

หมายเหตุ : * รายได้เฉลี่ย = (ผลผลิต x ราคา) - ต้นทุนที่ไม่คิดค่าแรงงานตนเอง

** รายละเอียดของต้นทุนการผลิต กรณีของผลผลิตสูงสุดในกั้นนา อ. ฝาง
ดูในตาราง 3.3 และ 6.1

ตารางที่ 6.3 ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตพืชแข่งขัน เปรียบเทียบกับการผลิตข้าวสาลีในดอน
ปี 2529/30

ชนิดพืช	ต้นทุนเฉลี่ย (บาท/ไร่)	สัดส่วนเงินลงทุน เงินสเตอร์ทุกทั้งหมด	รายได้เฉลี่ย* (บาท/ไร่)	อัตราผลตอบแทนแรงงาน (บาท/วัน)
ข้าวสาลี	1172.15	26.52	34.85	1.88
ฝ้าย	1596.76	54.62	1187.79	57.38
ข้าวฟ่างไม้กวาด	699.76	43.71	948.10	89.02
ถั่วแปะยี	1153.60	5.24	330.06	10.86
ถั่วเขียว	630.76	23.98	328.74	24.00
ถั่วแดงน้อย	707.20	53.34	252.76	26.80
ถั่วลิสง	1520+11	9.68	517.31	14.69
ถั่วดำ	1169.96	6.07	235.04	7.49

ที่มา : คำนวณจากตารางที่ 6.1

หมายเหตุ : * รายได้เฉลี่ย = (ผลผลิต x ราคา) - ต้นทุนที่ไม่คิดค่าแรงงานตนเอง

ตารางที่ 6.4 ต้นทุนการผลิตพืชที่เป็นพืชแข่งขันกับข้าวสาลี ของเกษตรกรรายย่อย
อ. ฟาง จ. เชียงใหม่ ปีการผลิต 2532/33

หน่วย บาท : ไร่

ปัจจัยการผลิต	ต้นทุนการผลิตพืชที่เป็นพืชแข่งขันกับข้าวสาลี (ที่ดอน)			
	ข้าวสาลี		ถั่วแปะยี่	
	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด
1. ค่าแรงงาน	241.08	309.24	70.00	709.25
1.1 ค่าแรงงานในการปลูก	187.24	176.93	70.00	443.75
- เตรียมดิน	89.74	73.85	70.00	85.00
- ปลูก	87.5	49.49	-	87.50
- ใส่ปุ๋ย	-	38.21	-	-
- กำจัดศัตรูพืช	10	15.38	-	271.25
1.2 ค่าแรงงานเก็บเกี่ยว	53.84	132.31	-	265.50
- เก็บเกี่ยว	40.51	105.13	-	121.75
- นวด, สี, ฝัด, ขน	13.33	27.18	-	143.75
2. ค่าวัสดุ	38.99	415.00	92.60	-
- เมล็ดพันธุ์	-	200.00	60.00	-
- ปุ๋ย	-	215.00	-	-
- ยาปราบศัตรูพืช	26.79	-	-	-
- น้ำมันเชื้อเพลิง	12.20	-	32.60	-
3. อื่น ๆ	10.59	-	8.75	-
- ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์	10.59	-	8.75	-
รวม	290.66	724.24	171.35	709.25
ต้นทุนการผลิตต่อไร่	1014.90 บาท		880.60 บาท	
สัดส่วนเงินสด: ทุนทั้งหมด	28.64 %		19.46 %	
ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่	127 กก.		120 กก.	
ต้นทุนการผลิตต่อหน่วย	7.99 บาท/กก.		7.34 บาท/กก.	
จำนวนวันทำงาน (M/D)	8.84		20.26	
รายได้ต่อไร่	762 บาท		480 บาท	

ที่มา : จากการสัมภาษณ์

หน่วย บาท : ไร่

ปัจจัยการผลิต	ต้นทุนการผลิตพืชที่เป็นพืชแข่งขันกับข้าวสาลี (ที่ดอน)					
	ถั่วเขียว		ถั่วแดงน้อย		ถั่วดำ	
	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด
1. ค่าแรงงาน	157.5	623.84	112.86	678.21	-	875.82
1.1 ค่าแรงงานในการปลูก	97.5	399.54	42.86	389.64	-	485.36
- เตรียมดิน	62.5	42.27	42.86	90.00	-	150.09
- ปลูก	35	42.27	-	122.50	-	120.27
- ใส่ปุ๋ย	-	-	-	63.57	-	-
- กำจัดศัตรูพืช	-	315.00	-	113.57	-	215.00
1.2 ค่าแรงงานเก็บเกี่ยว	60	224.30	70	288.57	-	390.46
- เก็บเกี่ยว	60	112.15	70	141.43	-	175.34
- นวด, สี, ฝัด, ขน	-	112.15	-	147.14	-	215.12
2. ค่าวัสดุ	112.3	-	455.59	-	88.04	-
- เมล็ดพันธุ์	30	-	50	-	75	-
- ปุ๋ย	-	-	262	-	-	-
- ยาปราบศัตรูพืช	66	-	138	-	-	-
- น้ำมันเชื้อเพลิง	16.3	-	5.59	-	13.04	-
3. อื่น ๆ	8.62	-	11.43	-	11.57	-
- ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์	8.62	-	11.43	-	11.57	-
รวม	278.42	623.84	579.88	678.21	99.61	875.82
ต้นทุนการผลิตต่อไร่	902.26 บาท		1258.09 บาท		975.43 บาท	
สัดส่วนเงินสดทั้งหมด	30.86 %		46.09 %		10.21 %	
ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่	120 กก.		150 กก.		80 กก.	
ต้นทุนการผลิตต่อหน่วย	7.52 บาท/กก.		8.39 บาท/กก.		12.19 บาท/กก.	
จำนวนวันทำงาน (M/D)	17.82		19.38		25.02	
รายได้ต่อไร่	960 บาท		1200 บาท		560 บาท	

ที่มา : จากการสัมภาษณ์

หน่วย บาท : ไร่

ปัจจัยการผลิต	ต้นทุนการผลิตพืชที่เป็นพืชแข่งขันกับข้าวสาลี (กนา)					
	ถั่วเหลือง		กระเทียม		ยาสูบ	
	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด
1. ค่าแรงงาน	366.44	354.80	517.55	1385	895.87	2841.66
1.1 ค่าแรงงานในการปลูก	173.64	326.02	292.55	1040	360.55	1949.90
- เตรียมดิน	50.00	63.00	-	400	360.55	396.62
- ปลูก	123.64	11.23	292.55	80	-	342.81
- ใส่ปุ๋ย	-	132.17	-	197.50	-	686.36
- กำจัดศัตรูพืช	-	119.62	-	362.50	-	524.11
1.2 ค่าแรงงานเก็บเกี่ยว	192.80	28.78	225	345	535.32	891.76
- เก็บเกี่ยว	101.37	17.57	140	150	135.32	387.03
- นวด, สี้, ฝัด, ขน	91.43	11.21	85	195	400.00	504.73
2. ค่าวัสดุ	241.85	-	823.18	299	903.13	-
- เมล็ดพันธุ์	123.92	-	120	299	-	-
- ปุ๋ย	38.00	-	375.68	-	529.60	-
- ยาปราบศัตรูพืช	37.42	-	292.50	-	346.28	-
- น้ำมันเชื้อเพลิง	42.51	-	35	-	27.25	-
3. อื่น ๆ	6.75	-	31.43	-	18.35	-
- ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์	6.75	-	31.43	-	18.35	-
รวม	615.04	354.80	1372.16	1684	1817.35	2841.66
ต้นทุนการผลิตต่อไร่	969.84 บาท		3056.16 บาท		4659.01 บาท	
สัดส่วนเงินสด: ทุนทั้งหมด	63.42 %		44.90 %		39.00%	
ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่	170 กก.		788 กก.		2000 กก.	
ต้นทุนการผลิตต่อหน่วย	5.70 บาท/กก.		3.88 บาท/กก.		2.33 บาท/กก.	
จำนวนวันทำงาน (M/D)	10.14		39.57		81.19	
รายได้ต่อไร่	1190 บาท		3152 บาท		6000 บาท	

ที่มา : จากการสัมภาษณ์

ผลตอบแทนการผลิต ปีเพาะปลูก 2532/33

พืชที่ปลูกในที่นา เช่น กระเทียม ยาสูบ จะให้รายได้เฉลี่ยต่อไร่สูงกว่าข้าวสาลี และมีอัตราผลตอบแทนแรงงานสูงกว่าข้าวสาลี ยกเว้นถั่วเหลืองที่ให้รายได้เฉลี่ยต่อไร่ต่ำกว่าข้าวสาลี (ตารางที่ 6.5) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าข้าวสาลีไม่สามารถแข่งขันกับกระเทียมและยาสูบที่ปลูกในที่นาได้ในด้านผลตอบแทน แต่มีโอกาสจะแข่งขันกับถั่วเหลืองได้ ถ้าผลผลิตอยู่ในระดับ 313 กก./ไร่ ส่วนพืชที่ปลูกในที่ดอนคือ ถั่วแปะยี่ ถั่วเขียว ถั่วแดงน้อย และถั่วดำนั้นพบว่า ให้รายได้เฉลี่ยต่อไร่ และอัตราผลตอบแทนแรงงานสูงกว่าข้าวสาลี (ตารางที่ 6.6)

รายได้จากการทำนอกร้างในช่วงเดือนตุลาคม - มีนาคม

ในช่วงเวลาเดือนตุลาคม ถึงเดือนมีนาคม ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับการผลิตข้าวสาลีนั้น นอกจากการผลิตพืชต่าง ๆ ที่เป็นพืชแข่งขันกับข้าวสาลีแล้วเกษตรกรยังสามารถหารายได้อื่นจากการทำนอกร้างด้วย

ผู้ปลูกข้าวสาลีปี 2529/30 มีรายได้จากการทำนอกร้างในช่วงเดือนตุลาคม 2529 - มีนาคม 2530 เฉลี่ย 3,708.81 บาท/ครัวเรือน มีจำนวนวันทำงานเฉลี่ย 81.9 วัน/ครัวเรือน ซึ่งเมื่อคิดเป็นค่าแรงงานต่อวัน เฉลี่ย 45.28 บาท/วัน

ผู้เลิกปลูก มีรายได้จากการทำนอกร้างในช่วงเวลาเดียวกันเฉลี่ย 3,888.20 บาท/ครัวเรือน มีจำนวนวันทำงานเฉลี่ย 119.1 วัน/ครัวเรือนคิดเป็นค่าแรงงานเฉลี่ย 32.65 บาท/วัน

ผู้ไม่ปลูก มีรายได้จากการทำนอกร้างในช่วงเวลาเดียวกันเฉลี่ย 3,398.40 บาท/ครัวเรือน มีจำนวนวันทำงานเฉลี่ย 88.40 วัน/ครัวเรือน คิดเป็นค่าแรงงานเฉลี่ย 38.44 บาท/วัน (ตารางที่ 6.7)

ตารางที่ 6.5 ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตพืชแข่งขัน เปรียบเทียบกับการผลิตข้าวสาลีในทึนา
ปีเพาะปลูก 2532/33 อ.ฝาง จ.เชียงใหม่

ชนิดพืช	ต้นทุนเฉลี่ย (บาท/ไร่)	สัดส่วนเงินลงทุน เงินสละทุนทั้งหมด	รายได้เฉลี่ย* (บาท/ไร่)	อัตราผลตอบแทนแรงงาน (บาท/วัน)
ข้าวสาลี **	2238.00	41.91	723.00	32.86
ถั่วเหลือง	969.84	63.42	574.96	56.70
กระเทียม	3056.16	44.90	1480.84	37.42
ยาสูบ	4659.01	39.00	4182.65	51.52

ที่มา : คำนวณจากตารางที่ 6.4

หมายเหตุ : * รายได้เฉลี่ย = (ผลผลิต x ราคา) - ต้นทุนที่ไม่คิดค่าแรงงานตนเอง

** รายละเอียดต้นทุนการผลิต (กรณีของผลผลิตสูงสุดในทึนา อ.ฝาง)

ดูในตาราง 3.3 และ 6.4

ตารางที่ 6.6 ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตพืชแข่งขัน เปรียบเทียบกับการผลิตข้าวสาลีในดอน
ปีเพาะปลูก 2532/33 อ. ฝาง จ. เชียงใหม่

ชนิดพืช	ต้นทุนเฉลี่ย (บาท/ไร่)	สัดส่วนเงินลงทุน เงินสเตอร์ทุนทั้งหมด	รายได้เฉลี่ย ¹ (บาท/ไร่)	อัตราผลตอบแทนแรงงาน (บาท/วัน)
ข้าวสาลี ²	1351.00	33.01	219.00	15.64
ข้าวสาลี	1014.90	28.64	56.34	6.87
ถั่วแปะยี	880.60	19.46	308.65	15.23
ถั่วเขียว	902.26	30.86	681.58	38.25
ถั่วแดงน้อย	1258.09	46.09	620.12	32.00
ถั่วดำ	975.43	10.21	460.39	18.40

ที่มา : คำนวณจากตารางที่ 6.4

หมายเหตุ : 1 รายได้เฉลี่ย = (ผลผลิต x ราคา) - ต้นทุนที่ไม่คิดค่าแรงงานตนเอง

2 จากกรณีผลผลิตสูงสุดในที่ดอน อ. ฝาง ดูรายละเอียดในตารางที่ 3.4

ตารางที่ 6.7 รายได้จากการทำงานนอกฟาร์ม ในช่วงเดือนตุลาคม-มีนาคม ของเกษตรกร
รายย่อย แยกตามกลุ่มที่ศึกษาในปี 2529/30, 2532/33

การทำงานนอกฟาร์ม	ปีเพาะปลูก 2529/30			ปีเพาะปลูก 2532/33	
	ผู้ปลูกปี 29/30	ผู้เลิกปลูก	ผู้ไม่ปลูก	ผู้ปลูกต่อเนื่อง	ผู้เลิกปลูก
ตุลาคม - มีนาคม	(26 ราย)	(15 ราย)	(26 ราย)	(9 ราย)	(32 ราย)
รายได้รวม (บาท/ครัวเรือน)	3,708.81	3,888.20	3,398.40	2,963.33	12,656.91
จำนวนวันทำงาน (วัน/ครัวเรือน)	81.9	119.10	88.40	78.40	187.88
ค่าแรงงาน (บาท/วันทำงาน)	45.28	32.65	38.44	37.88	67.37

ที่มา : จากการสัมภาษณ์

หมายเหตุ : 1. อัตราผลตอบแทนแรงงาน = $\frac{\text{รายได้จากการทำงานนอกฟาร์ม}}{\text{จำนวนวันทำงานในช่วงเวลานั้น}}$

2. การทำงานนอกฟาร์ม หมายถึง การรับจ้างในไร่นาคนอื่น การค้าขาย
การรับจ้างทั่วไปนอกภาคเกษตร วันหยุดกรรม ฯลฯ

จากการคำนวณค่าแรงงานต่อวัน แม้ว่าจะไม่ได้คำนึงถึงโอกาสในการหางานทำแต่จากตัวเลขโดยเฉลี่ยแล้วจะเห็นได้ว่า ผลตอบแทนต่อแรงงานของการทำงานนอกฟาร์มในช่วงเวลาเดียวกับการผลิตข้าวสาลีของทั้งสามกลุ่มสูงกว่าผลตอบแทนของแรงงานจากการปลูกข้าวสาลี และจากการศึกษาในปีเพาะปลูก 2532/33 พบว่า รายได้จากการทำงานนอกฟาร์มในช่วงฤดูผลิตข้าวสาลี ของเกษตรกรกลุ่มที่ปลูกต่อเนื่องและกลุ่มที่เลิกปลูก แตกต่างกันมาก กลุ่มผู้ปลูกต่อเนื่อง มีรายได้จากการทำงานนอกฟาร์ม เฉลี่ย 2,963.33 บาท/ครัวเรือน โดยมีจำนวนวันทำงานเฉลี่ย 78.22 วัน/ครัวเรือน คิดเป็นค่าแรงงานเฉลี่ย 37.88 บาท/วัน กลุ่มผู้เลิกปลูก มีรายได้จากการทำงานนอกฟาร์มในช่วงเวลาเดียวกัน เฉลี่ย 12,656.91 บาท/ครัวเรือน โดยมีจำนวนวันทำงานเฉลี่ย 187.88 วัน/ครัวเรือน คิดเป็นค่าแรงงานเฉลี่ย 67.37 บาท/วัน ซึ่งเปรียบเทียบกับค่าแรงงานจากการผลิตข้าวสาลีแล้ว การทำงานนอกภาคเกษตรจะให้ค่าแรงงานสูงกว่า จึงอาจเป็นเหตุให้เกษตรกรผู้เคยปลูกข้าวสาลีตัดสินใจเลิกปลูกข้าวสาลี แม้ว่าจะเคยผลิตข้าวสาลีได้ผลผลิตเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มผู้ปลูกต่อเนื่องก็ตาม (ตารางที่ 6.8) แล้วออกไปทำงานนอกฟาร์ม ซึ่งให้รายได้ดีกว่าการผลิตข้าวสาลี

ตารางที่ 6.8 พื้นที่ปลูกและผลผลิตข้าวสาลีเฉลี่ย/ครัวเรือน ของเกษตรกรรายย่อยปีเพาะปลูก 2532/33

กลุ่มเกษตรกร	พื้นที่ปลูกข้าวสาลี (ไร่)	ผลผลิตข้าวสาลีเฉลี่ย (กก./ไร่)
1. ผู้ปลูกข้าวสาลีต่อเนื่อง	4.33	127.00
2. ผู้เคยปลูกแต่เลิกปลูก	1.85	136.86

ที่มา : จากการสัมภาษณ์

ประเด็นสำคัญจากการศึกษาการผลิตและรายได้ของเกษตรกรรายย่อย

พืชที่ปลูกเป็นพืชที่สองในนา ซึ่งนับว่าเป็นพืชแข่งขันกับข้าวสาลีได้แก่ พริก กระเทียม หอมหัวใหญ่ ยาสูบ และถั่วเหลือง จากการศึกษาเปรียบเทียบต้นทุนและผลตอบแทนจากการผลิตพืช พบว่า ข้าวสาลียังไม่สามารถที่จะแข่งขันกับพืชเหล่านี้ได้ แม้ว่าการผลิตจะได้ผลผลิตสูงถึง 313 กก./ไร่ ก็ตาม ยกเว้นถั่วเหลืองเพียงอย่างเดียว ซึ่งในกรณีนี้เป็นเพราะผลผลิตถั่วเหลืองค่อนข้างต่ำ

พืชที่ปลูกเป็นพืชที่สองในที่ดิน ไร่ได้แก่ ฝ้าย ข้าวฟ่าง ไม้กวาด ถั่วแปะยี่ ถั่วเขียว ถั่วแดงน้อย ถั่วลิสง และถั่วดำ จะให้รายได้เฉลี่ยต่อไร่และอัตราผลตอบแทนแรงงานสูงกว่าการผลิตข้าวสาลี ดังนั้นการขยายพื้นที่ปลูกข้าวสาลีเพื่อทดแทนการปลูกพืชดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จึงเป็นไปได้น้อย แต่การปลูกข้าวสาลีเพื่อความหลากหลายและลดความเสี่ยงภัยในการผลิตของเกษตรกรยังมีความเป็นไปได้

นอกจากพืชแข่งขันแล้ว เกษตรกรรายย่อยยังมีกิจกรรมนอกฟาร์มที่ให้ผลตอบแทนแรงงานสูงกว่าการผลิตข้าวสาลีอีกด้วย